

În loc de editorial

Procesul tortionarilor lui Gheorghe Ursu. Sentința judecătorei Mihaela Niță încalcă și Dreptul, și dreptatea

*Nu pe avocat îl întreb ce am de făcut; umanitatea,
rațiunea și dreptatea sunt cele ce-mi spun ce să fac.*

Edmund Burke

Demersurile pentru identificarea și pedepsirea vinovaților din Securitate și din Miliție care l-au ucis pe inginerul Gheorghe Ursu au început acum 30 de ani. Nu este singura omucidere motivată politic din ultima perioadă a regimului Ceaușescu, dar ce i s-a întâmplat lui Ursu are câteva atribute excepționale. Crima a fost dusă la capăt cu o cruzime atent premeditată. A implicat toate structurile de opresiune ale regimului comunist, începând cu conducerea politică la cel mai înalt nivel. Securitatea nu și-ar fi permis să ucidă o persoană cu relații culturale atât de ample, devenită un „caz internațional”, despre soarta căreia se interesau senatori americani, fără solicitarea directă a lui Ceaușescu. (Probele dovedesc că moartea lui Ursu nu a fost accidentală, ci din contră, cum spuneam, premeditată și plină de cruzime.) În omucidere a fost implicată din plin procuratura, care a transformat cazul de natură politică într-unul de drept comun. Miliția a oferit cadrul și resurse umane crimei. Medicul închisorii Jilava a falsificat cauzele decesului. Securitatea a coordonat scenariul și regia pentru a duce la capăt comanda Elenei Ceaușescu sau a lui Nicolae Ceaușescu.¹

Tratarea „cazului Ursu” constituie un reper al funcționării justiției în România postcomunistă. Acesta este motivul pentru care *Noua Revistă pentru Drepturile Omului* publică în Secțiunea a II-a a numărului actual Decizia judecătorei Mihaela Niță în procesul intentat foștilor ofițeri de securitate Marin Pârvulescu și Vasile Hodiș și fostului ministru de Interne, Tudor Postelnicu acuzați de infracțiuni contra umanității.² Am adăugat poziția Parchetului și mărturiile acuzării.

1 Gheorghe Ursu a fost arestat în urma denunțului unei colege de serviciu, care a descoperit la birou jurnalul său, conținând critici virulente la adresa regimului și a cuplului Ceaușescu. A fost anchetat de Securitate, ocazie cu care s-a verificat că este autorul unor texte trimise la postul de radio Europa liberă în care acuza sistarea ireponsabilă a lucrărilor de consolidare a unor clădiri după cutremurul din 1977. Securitatea a aranjat un proces de drept comun sub pretextul deținerii de valută (sume infime rămase după călătoriile în străinătate: 15 dolari SUA, 10 mărci vest germane, 40 coroane daneze, 40 mărci est germane, 1 shekel israelian, 3000 lire italiene). A fost arestat la 21 septembrie 1985 și dus la închisoarea din strada Rahovei, aflată lângă sediul Direcției a VI-a Cercetări Penale. A fost supus unui regim de teroare - tratamente crude în celulă, în birourile penitenciarului și ale Securității, unde era dus periodic - pentru a-și denunța cunoștințele, mulți, importanți oameni de cultură. A refuzat, anchetele brutale continuând până la moartea survenită la 17 noiembrie 1985.

2 Curtea de Apel București – Secția I Penală, Sentința penală nr. 196/F din 07.10.2019.

Decizia judecătoarei Mihaela Nițu a atras atenția profesorului universitar Valentin Constantin, al cărui eseu deschide Secțiunea I-a a *NRDO*. Textul său se remarcă prin calitatea scriiturii, iar unele observații pe care le face privind instituțiile și tradiția sistemului juridic românesc pot fi seducătoare. Însă profesorul nu spune nimic despre gândirea care „întemeiază” sentința penală și eludează esența cazului Ursu: contextul politic și uman care au fost decisive, până astăzi, pentru negarea de dreptate.³ În sfârșit, unele comentarii ale lui Valentin Constantin sunt, ca să folosesc un termen al său, „stridente”.⁴

Decizia Curții de Apel București – Secția I Penală nu este definitivă, căci familia lui Gheorghe Ursu a declarat recurs. Totuși am dorit să punem la dispoziția celor interesați de cea mai cunoscută crimă politică individuală a ultimului deceniu comunist informațiile care descriu actuala fază a procesului. Acest pseudo-editorial propune o analiză juridică a sentinței penale și deci, și a acuzației aduse inculpaților, de a fi săvârșit infracțiuni contra umanității.

3 Demersurile întinse pe 30 de ani pentru identificarea și pedepsirea vinovaților implicați în uciderea inginerului Gheorghe Ursu povestesc despre rolul considerabil al puterii și al intereselor care se află în spatele procesului. Foștii ofițeri de securitate au ajuns procurori și judecători, iar foștii magistrați, implicați ei înșiși în acte criminale, și-au urmat cariera. Foști înalți ofițeri ai Departamentului Securității Statului care au ieșit la pensie ca generali în SRI au fost martorii colegilor lor de altădată, lui Marin Pârvulescu și Vasile Hodiș. Deși indiciile arătau clar că Gheorghe Ursu avusese o moarte violentă, în 1985 procurorul Vasile Manea Drăguliu a dispus neînceperea urmăririi penale în acest caz. În 1989, Manea Drăguliu, era secretarul PCR din Procuratura Municipiului București și procuror șef adjunct în această instituție. A devenit procurorul general al României între anii 1993-1996.

4 Valentin Constantin acordă o neașteptată atenție cererii de despăgubiri a petenților, trei milioane de euro. După opinia sa, cererea ar fi „stridentă”. Poziția reflectă mentalitatea juriștilor români și deci a curților care acordă urmașilor unor victime daune morale derizorii față de gravitatea rănilor sufletești ale urmașilor, de câteva mii de euro, eventual zeci de mii de euro. (Un exemplu recent din nenumărate altele asemănătoare: omul de afaceri Ungur a lovit pe trecerea de pietoni un bărbat de 48 de ani, care a murit pe loc, și a fugit. A fost trimis în judecată de abia trei ani mai târziu pentru ucidere din culpă și părăsirea locului accidentului. Prima instanță l-a condamnat la 2 ani de închisoare cu suspendare și la plata de daune morale de 17.000 euro urmașilor victimei (Laura Gal, „Cum a încercat un magnat judecat pentru un accident mortal să intimideze rudele victimei: « Nu vreți să mă faceți dușman »”, 12 aprilie 2020 - adev.ro/q8o7l2).

Este firesc ca fiul lui Gheorghe Ursu, Andrei Ursu, cetățean american, să aibă o altă perspectivă asupra ideii de responsabilitate, asupra „daunelor punitive” și deci a valorii vieții tatălui său. În Statele Unite, media sumei pe care juriile le acordă pentru malpraxisul medical este de 1 milion de dolari. Dau aprecierile unei case de avocați californiene cu referire la daunele punitive acordate unei persoane a cărei rudă a murit din cauze ilegale: 13,6 milioane de dolari pentru moartea unui soț; 11,7 milioane USD pentru un caz de deces nelegat de trafic; 10,6 milioane USD pentru un deces cauzat de un produs defect; 10,8 milioane USD pentru o moarte cauzată de envelope defecte; 4,5 milioane USD pentru o moarte determinată de un accident de mașină; 4 milioane USD pentru moartea unui copil (<https://www.gjel.com/wrongful-death-lawyers/average-settlement-lawsuit.html>). Exemplele de mai sus privesc morți cauzate din acțiuni ilegale, dar nu premeditate, de comparat cu una pusă la cale elaborat și dusă la sfârșit prin tortură. În faimosul proces intentat împotriva baschetbalistului J.O. Simpson au fost date două verdicte: în dosarul penal deschis de familiile victimelor a fost achitat, în procesul civil a fost găsit responsabil pentru uciderea lui Nicole Brown Simpson și Ronald Goldman. A plătit familiilor 33,5 milioane de dolari daune. Diferența de cuantum al daunelor față de „standardele” curților din România subliniază nu doar diferența de bogăție, ci și cât valorează viața umană într-o societate și respectiv, în cealaltă. În sfârșit, sugestia că ne aflăm în fața unui proces „mercantist” este chiar deplasată. Dacă Valentin Constantin ar fi urmărit cu atenție informația relevantă pentru eseu pe care l-a scris, ar fi înregistrat că în declarațiile publice, în ședința de judecată și în notele scrise depuse la dosar, familia lui Gheorghe Ursu a anunțat că nu cere nimic de la statul român (de ce ar fi contribuabilii la buget de azi responsabili pentru crimele securiștilor regimului Ceaușescu?) și că toate sumele de bani solicitate cu titlu de despăgubiri recuperate de la cei trei inculpați vor fi alocate exclusiv cauzelor umanitare derulate prin Fundația „Gheorghe Ursu”. Obiectivele acestor programe au fost de asemenea stabilite: ajutorarea unor spitale, case de copii, case de bătrâni, precum și ajutorarea altor victime ale comunismului de a deschide acțiuni în justiție pentru pedepsirea persoanelor vinovate.

Sentiința. Unde este „Dreptul”, care este „dreptatea”

Sentiința penală a Curții de Apel semnate de președinta instanței, Mihaela Nițu, respinge încadrarea faptelor celor acuzați în categoria infracțiunii contra umanității, introduse în noul Cod penal în anul 2014 prin articolul 439. Pentru a-l aplica la caz, Gheorghe Ursu trebuie considerat parte a grupului opozanților politici persecutați prin privare de drepturile fundamentale ale omului și prin restrângerea gravă a exercitării acestor drepturi pe motive de ordin politic în contextul unui „atac generalizat sau sistematic, lansat împotriva populației civile” (art. 439 alin. 1 lit. j Cod p.).

Judecătoarea Mihaela Niță încearcă să ne convingă că încadrarea cerută de reclamanti nu este îndeplinită. Domnia sa susține că Gheorghe Ursu nu a fost nici disident, nici opozant, ba din contră, un privilegiat ascuns într-o populație care critica regimul pe la colțuri. Speculațiile greșite, nedrepte și uneori de-a dreptul insultătoare ale judecătoarei au ca miză nerecunoașterea unei cerințe a art. 419 Cod.p.: ca Ursu să fi aparținut unui grup persecutat. Conform doamnei Mihaela Niță, faptele foștilor ofițeri de securitate nu pot fi considerate inumane, a fi cauzat suferințe mari sau vătămări ale integrității fizice sau psihice „în condițiile în care filajul, urmarirea informativă, note informatori, interceptarea convorbirilor telefonice prin mijloace TO și a corespondenței, sunt activități despre care, în mod evident, victima nu a știut”, percheziția domiciliară efectuată a avut „acordul victimei”, iar „audierile repetate sunt acte procedurale care se pot realiza în orice dosar de urmărire penală”. Iată și o altă „dovadă” a atitudinii benigne a foștilor ofițeri: „...nu rezultă din actele dosarului că alte persoane menționate în jurnalul victimei ... au fost anchetate de organele de securitate”.

Aceste păreri constituie o interpretare relaxată și deci inadecvată a definițiilor din Codul penal actual și a Statutului Curții Penale Internaționale, din care primul a preluat. „Atacul îndreptat împotriva unei populații civile” la care fac referire cele două norme include omorul, forme de privare gravă de libertate fizică cu violarea dispozițiilor fundamentale ale dreptului internațional, tortura ș.a., acte desfășurate în „aplicarea sau în sprijinirea politicii unui stat ori a unei organizații având ca scop un asemenea atac” (art. 7, pct. 2 a al Statutului CPI). Scopurile și natura regimului Ceaușescu (și a celor comuniste mai general) intră perfect în această definiție. Prin comparație cu perioada stalinistă, natura atingerii scopurilor sub ceaușism era mai sofisticată: înspăimântarea populației, dez-împuțernicirea ei, dezinformarea, deci controlul oricărei persoane și oricărui grup care contesta politica PCR. Atunci când cineva se opunea scopurilor, suporta consecințele enumerate în Statut. Testul cel mare asupra naturii regimului a fost comportamentul instituțiilor de forță la revoluție: Securitatea și Armata au tras în mulțimile de oameni care se ridicaseră împotriva scopurilor sale.⁵

Doctrina politică internațională recunoaște natura criminală a regimurilor comuniste, iar jurisprudența CEDO o confirmă la rândul ei când interpretează prevederile Statutului CPI.⁶ Chiar în cazuri „mai ușoare”, de condamnare disproporționată a unui opozant, faptul

5 Vezi în acest sens cartea esențială a lui Andrei Ursu și Roland O. Thomasson în colaborare cu Mădălin Hodor: *Trăgători și mistificatori. Contrarevoluția Securității în decembrie 1989*, Polirom, Iași, 2019.

6 Vezi în acest sens Gabriel Andreescu, Diana Botău, Măriuca Oana Constantin (eds.), *Doctrina internațională a*

că respectiva condamnare a avut loc în condițiile specifice statului comunist motivează CEDO să recunoască necesitatea suspendării termenului de prescripție a răspunderii penale (*Glässner c. Germaniei*).⁷

Conform doamnei Mihaela Nițu, regimul în care a fost torturat și ucis Gheorghe Ursu nu intră în categoria celor vizate de Statutul CPI. După instalarea PRM și apoi a PCR la putere, au avut loc acțiuni represive, acte de o gravitate excepțională, care au vizat persoane și grupuri de populație. După etapa 1945-1965 însă, autoritățile ar fi pierdut intenția sistematică de aplicare a unor astfel de tratamente „tuturor opozanților politici ai regimului totalitar comunist” (sau unui număr suficient de mare de persoane).⁸ Judecătoarea recunoaște existența controlului informativ, încercările de a reprima formele de opoziție, dar pentru domnia sa „nu sunt îndeplinite condițiile prevăzute de art. 7 pct. 2 din Statutul CPI, întrucât nu au existat acte multiple îndreptate împotriva populației civile”.⁹

Încercând să demoleze relevanța art. 419 Cod.p. în „cazul Ursu”, doamna judecătoare susține că prevederile acestuia incriminează vătămarea integrității fizice a unui grup sau a unei colectivități determinate și în nici un caz a unei singure persoane. Jurisprudența CEDO probează că doamna Mihaela Niță este în eroare.¹⁰ Insistând pe aceeași temă,

tratării trecutului comunist. Culegere și comentarii, C.H.Beck, București, 2016.

7 Doctrina juridică dezvoltată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului așează sub principiul imprescriptibilității o largă categorie de infracțiuni comise în timpul regimurilor comuniste. Au fost apreciate ca atare deciziile unor înalți demnitari de stat care au avut drept consecință pierderi de vieți oamenești (*Streletz, Kessler și Krez c. Germania și K.-H.W. c. Germaniei*, 22 martie 2001); uciderea unor civili sub pretextul luptei împotriva banditismului (*Kolk și Kislyiy c. Estoniei*, 17 ianuarie 2006); participarea la procese politice care au dus la condamnări la moarte cu executare (*Polednová c. Republicii Cehe* 21 iunie 2005); trimiterea în închisoare a unor opozanți ai regimului.

8 Acesta concepție este leitmotivul literaturii foștilor ofițeri de securitate care au

9 Articolul 7 pct. 2 din Statutul CPI definește scopurile Statutului; **a)** prin atac îndreptat împotriva unei populații civile se înțelege comportamentul care constă în comiterea multiplă de acte vizate la paragraful 1 împotriva oricărei populații civile, în aplicarea sau în sprijinirea politicii unui stat ori a unei organizații având ca scop un asemenea atac; **b)** prin exterminare se înțelege îndeosebi fapta de a impune cu intenție condiții de viață, ca privarea accesului la hrană și la medicamente, cu scopul de a antrena distrugerea unei părți a populației; **c)** prin supunerea la sclavie se înțelege fapta de a exercita asupra unei persoane unul sau ansamblul atributelor legate de dreptul de proprietate, inclusiv în cadrul traficului de ființe umane, în special de femei și copii; **d)** prin deportare sau transfer forțat de populație se înțelege fapta de a deplasa în mod forțat persoane, expulzându-le sau prin alte mijloace coercitive, din regiunea în care ele se află legal, fără motive admise în dreptul internațional; **e)** prin tortură se înțelege fapta de a cauza cu intenție durere sau suferințe acute, fizice sau mintale, unei persoane care se află sub paza sau controlul făptuitorului; înțelesul acestui termen nu se extinde la durerea sau suferințele rezultând exclusiv din sancțiuni legale, care sunt inerente acestor sancțiuni sau ocazionate de ele; **f)** prin graviditate forțată se înțelege deținerea ilegală a unei femei însărcinate în mod forțat, cu intenția de a modifica compoziția etnică a unei populații sau de a comite alte violări grave ale dreptului internațional. Această definiție nu poate în nici un fel să fie interpretată ca având o incidență asupra legilor naționale referitoare la graviditate; **g)** prin persecuție se înțelege denegarea cu intenție și grav de drepturi fundamentale cu violarea dreptului internațional, din motive legate de identitatea grupului sau colectivității care face obiectul acesteia; **h)** prin crima de apartheid se înțelege fapte inumane analoage celor vizate la paragraful 1, comise în cadrul unui regim instituționalizat de oprimare sistematică și de dominare a unui grup rasial asupra oricărui alt grup rasial sau oricărui alte grupuri rasiale și cu intenția de a menține acest regim; **i)** prin dispariții forțate de persoane se înțelege cazurile în care persoanele sunt arestate, deținute sau răpite de către un stat ori o organizație politică sau cu autorizarea, sprijinul ori asentimentul acestui stat sau al acestei organizații, care refuză apoi să admită că aceste persoane sunt private de libertate sau să dezvăluie soarta care le este rezervată ori locul unde se află, cu intenția de a le sustrage protecției legii pe o perioadă prelungită.

10 Un exemplu este suficient. Curțile estoniene l-au găsit vinovat pe Vladimir Penart (fost director în cadrul

judecătoarea exprimă opinia că exercitarea de violențe psihice și fizice față de o singură persoană nu ar cauza „o stare de pericol cu privire la existența și securitatea tuturor cetățenilor români”.

Într-o evaluare onestă, toate detaliile enunțate de judecătoare ar fi fost de interpretat drept probe ale existenței unui plan de distrugere a lui Gheorghe Ursu în cadrul politicii mai largi de supraveghere și de control a populației. Amănuntele desfășurate în fața instanței, de la denunțarea existenței unui *Jurnal* critic până la uciderea lui Ursu fac conexiunea dintre tragedia individuală și tragedia colectivă de care erau responsabili ofițerii de securitate care l-au torturat. Un judecător cinstit ar fi subliniat raporturile de autoritate între instituțiile implicate în represiune: aparatul de securitate a stabilit cum să se comporte milițienii, cum să decidă procurorii, cum să își facă meseria angajații penitenciarului, ce răspuns să dea diplomații întrebați de soarta victimei. Era și acesta un element al „dosarului Ursu” punând în lumină faptul că reprimarea individualizată constituia doar exponentul represiunii colective. Tocmai acesta este obiectul infracțiunii împotriva umanității. Demersul judecătoarei răstoarnă semnificațiile „cazului Ursu”: ceea ce este dramatic devine oarecare, ceea ce este relevant este desemnificat, ceea ce indică dimensiunea colectivă este tratat separat.

Unicitatea *versus* multiplicitatea crimelor

Insistăm asupra raporturilor dintre represiunea individuală și colectivă relativ la infracțiunea contra umanității. Judecătoarea Mihaela Nițu a susținut repetat în argumentare că art. 439 Cod.p. are în vedere numai crime colective („împotriva unor persoane, nu a uneia”). Deși domnia sa pare a supune cauza, literelor prevederilor, nu a ținut cont de punctul 1 e) al art. 439, care include în categoria crimelor contra umanității: „torturarea *unei persoane* (subl.n.) aflate sub paza făptuitorului sau asupra căreia acesta exercită controlul în orice alt mod, cauzându-i vătămări fizice sau psihice, ori suferințe fizice sau psihice grave, ce depășesc consecințele sancțiunilor admise de către dreptul internațional”.¹¹

Enunțul dintre ghilimele constituie un portret perfect (deși nu complet) a ce i s-a întâmplat lui Gheorghe Ursu. Aliniatul subliniază unul din sensurile puternice ale incriminării pentru crime contra umanității: anumite acte produse împotriva unei singure ființe umane sunt atât de odioase încât, dacă ele sunt componente ale represiunii instituționalizate, au natura acestei crime internaționale. Un al doilea alineat (art. 439, pct. 1 h) întărește conexiunea dintre cazul individual și represiunea colectivă instituționalizată în sensul crimei contra umanității „provocarea dispariției forțate a *unei persoane* (subl.n.), în scopul de a o sustrage de sub protecția legii pentru o perioadă îndelungată, prin răpire, arestare sau deținere, la ordinul unui stat sau al unei organizații politice ori cu autorizarea, sprijinul sau asentimentul acestora, urmate de refuzul de a admite că această persoană este privată de libertate sau de a furniza informații reale privind soarta care îi este rezervată ori

Ministerului de Interne al Republicii Sovietice Socialiste Estonia) pentru crime împotriva umanității întrucât în 1953 a comandat uciderea extrajudiciară a lui O.R.R.. Când a fost reclamată la CEDO, instanța europeană a dat câștig de cauză Estoniei (*Penart c. Estoniei*, 24 ianuarie 2006). Pluralul se referă la utilizarea de către regim a represiunii colective, nu la performanța numerică a făptașilor-instrument al represiunii.

11 Nu a fost o scăpare din atenție. Prevederea apare în textul sentinței penale

locul unde se află, de îndată ce aceste informații au fost solicitate”. Și acest text descrie ce i s-a întâmplat lui Gheorghe Ursu, singura diferență între atâtea detalii similare este faptul că victima nu a dispărut, ci a fost scoasă moartă din penitaneciarul din Rahova. Metaforic, Gheorghe Ursu „a fost făcut să dispără” în malaxorul Securității.

Iată partea a doua a raționamentului prin care judecătoarea Mihaela Niță i-a exonerat pe foștii ofițeri de securitate. Având în vedere că decesul lui Gheorghe Ursu a avut loc în anul 1985, singurele infracțiuni pentru care se mai putea dispune trimiterea în judecată a vreunei persoane erau infracțiunile imprescriptibile, prevăzute de titlul IX din Codul penal din anul 1968 (infracțiunea contra păcii și omenirii), respectiv titlul XII din Codul penal actual (infracțiunea contra umanității).¹² Deoarece trebuie aplicată legea penală mai favorabilă, se aplică prevederile Codului Penal din 1968, al cărui regim sancționator este mai blând. Pe de altă parte, adaugă domnia pe urma indicațiilor de doctrină „incriminarea cuprinsă în art. 439 Cod penal nu are corespondent, în Codul penal anterior”.

Cu referire la prevederea art. 358 a Codului Penal din 1968 privind tratamentele neomenoase ca „Infracțiuni contra păcii și omenirii”, singura în baza căreia ar mai fi putut fi sancționați inculpații (consideră doamna Mihaela Niță), judecătoarea îi respinge aplicabilitatea motivând că victima ar trebui să aibă statutul unei persoane „căzute sub puterea adversarului”.

Judecata doamnei Niță este contradictorie. Domnia sa compară legislația privitoare la crimele imprescriptibile, valabilă în 1985, și cea actuală, și introduce principiul „legii mai favorabile” susținând aplicarea art. 358, Cod.p. din 1968. Ca ulterior să argumenteze că faptele pentru care s-a dispus trimiterea în judecată „nu sunt prevăzute de legea penală, din perspectiva dispozițiilor art. 358 din Codul Penal din 1968”, iar „incriminarea cuprinsă în art. 439 Cod penal nu are corespondent, în Codul penal anterior, sub aspectul situației premise și a elementelor constitutive”.

Dacă prevederile nu sunt echivalente și aplicabile, cum se poate aplica invoca legii mai favorabile? Argumentul are mai curând o funcție retorică care îndreaptă atenția spre o cale închisă. Doamna Mihaela Niță susține că în perioada actelor represive împotriva lui Gheorghe Ursu, legislația nu includea o prevedere care să dea torturii practicate de un agent public dimensiunea unei crime contra umanității.¹³ În ciuda existenței unei vaste

12 De reținut că în cazul Gheorghe Ursu fuseseră pronunțate două hotărâri de condamnare, definitive, de omor și instigare la omor calificat, intrate sub puterea autorității de lucru judecat. În anul 2014, pentru infracțiuni precum abuz în serviciu, cercetare abuzivă, supunerea la rele tratamente, tortură, instigare la infracțiunea de omor calificat sau represiune nedreaptă, prevăzute de Codul penal din 1968 termenul de prescripție a răspunderii penale era deja împlinit.

13 Se pedepsea supunerea la rele tratamente a unei persoane aflate în stare de reținere, deținere ori în executarea unei măsuri de siguranță sau educative cu închisoarea de la unu la 3 ani (art. 267 Cod penal 1968) și doar ceva mai mult represiunea nedreaptă (care acoperă altă parte a ilegalităților comise împotriva lui Gheorghe Ursu): punerea în mișcare a acțiunii penale, dispunerea arestării, trimiterea în judecată sau condamnarea știind că persoana este nevinovată. Pedepsea era închisoare de la 2 la 7 ani (art. 268 Cod penal 1968). Faptele erau tratate drept „minore” și s-au prescris curând după 1990. Logica regimului era să-i protejeze pe agenții săi și să-i anihileze pe opozanții politici. Vechiul cod comunist pedepsea propaganda pentru schimbarea orânduirii socialiste cu închisoare de la 5 la 15 ani (art. 166, Cod penal din 1968). Pentru maltratarea unui anchetat ori deținut vinovatul primea cel mult 3 ani, pentru un text trimis Europei Libere, autorul putea sta închis 15 ani. O mulțime de procese intentate criminalilor și tortionarilor, deschise de victime și de familiile lor la începutul anilor 1990, s-au încheiat din cauza trecerii termenului de prescripție. Aceasta, nu pentru că termenele prescripției

doctrine asupra a ce pași ar fi fost de făcut mai departe, într-un asemenea caz, președinta completului Curții de Apel București s-a oprit, eliminând dintre instrumentele de drept utilizabile infracțiunea prevăzută de art. 439 Cod.p.

Infracțiunea prevăzută de art. 439 din noul Cod penal este imprescriptibilă și se poate aplica retroactiv

Pe Ioan Ficior și Alexandru Vișinescu¹⁴, trimiși în instanță pentru infracțiunea art. 439 Cod penal, Înalta Curte de Casație și Justiție i-a condamnat pe baza dispozițiilor art. 358 din Codul Penal din 1968. Este adevărat că în cele două cazuri, vinovații erau responsabili pentru crime multiple. *Însă nu „multiplicitatea” constituie, în sine, elementul care transformă o infracțiune gravă contra mai multor persoane, eventual prescriptibilă, într-o crimă internațională, imprescriptibilă, precum nici cazurile individuale de torturare a unei persoane asupra căreia făptuitorul exercită control complet nu sunt omise din sfera crimelor internaționale. În ce privește infracțiunea contra umanității, enunțurile de la punctele 1 e) și 1 h) sunt absolut clare în privința includerii unor crime individuale înfăptuite în contextul represiunii colective.* Deoarece, în comunism, opoziții politici se aflau sub puterea regimului și erau reprimati, iar torționarii reprezentau autoritatea în stat, infracțiunile politice grave din perioada comunistă, inclusiv cele individuale enumerate în tratatele dreptului penal internațional, sunt infracțiuni contra umanității.¹⁵

Sentința penală nr. 196/F a Curții de Apel București – Secția I Penală, din 17 octombrie 2019 a desconsiderat prevederea de la punctul 1 e) a art. 439 Cod.p, deși aceasta corespunde în detaliu tratamentului la care a fost supus Gheorghe Ursu. Repetăm cele două argumente invocate de judecătoarea Mihaela Niță ca să întoarcă spatele prevederii: (a) faptul că torturarea lui Ursu nu a avut caracterul de infracțiune contra umanității și (b) faptul că această infracțiune nu era prezentă în Codul penal valabil în anul 1985, când s-au petrecut faptele. Am arătat de ce primul argument nu se susține.

În ce-l privește pe al doilea, într-o asemenea situație, punerea sub acuzare a făptuitorului și condamnarea lui se fac în temeiul dreptului internațional în vigoare la data comiterii faptelor imputate. Începând cu procesele de la Nurnberg, folosirea în procesele naționale a infracțiunii contra umanității, și atunci când aceasta însemna o aplicare retroactivă, a devenit un reper întărit de evoluția dreptului internațional. În anul 1950, Comisia de Drept Internațional a formulat șapte principii fundamentale care fixează principiile de bază ale dreptului internațional, între care Principiul nr. II enunță: „Faptul că dreptul intern nu impune o pedeapsă pentru un act care constituie o crimă potrivit

ar fi fost prea mici (dar erau mici), ci pentru că procesele au fost întinse premeditat până la depășirea termenelor. Ar fi de adăugat că la 31 octombrie 1974, România a ratificat Pactul cu privire la drepturile civile și politice care la art. 7 garantează protecția față de tortură, pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante. Semnarea și ratificarea au fost gesturi de oportunism internațional. Autoritățile comuniste nu aveau desigur nicio intenție să ia Pactul în serios.

14 Primul a condus Colonia de muncă de la Periprava, al doilea a fost șeful Penitenciarului Râmnicu Sărat.

15 Situație valabilă și în regimul stalinist, și în cel ceaușist, diferența fiind una de grad și de mijloace, dar nu de logică represivă. Având în vedere natura de act de stat și de doctrină a Declarației, nu este lipsit de relevanță într-un astfel de proces că regimul comunist românesc a fost caracterizat drept „ilegitim și criminal” în Declarația politică a Președintelui României, Traian Băsescu, la 18 decembrie 2006.

dreptului internațional, nu exonerează autorul actului de răspundere, potrivit dreptului internațional”.¹⁶ Cum infracțiunea prevăzută la art. 439 Cod.p. nu era prescrisă potrivit dreptului internațional la data faptelor, orice dispoziții ale dreptului intern referitoare la prescripție sunt inaplicabile. Astfel enunță și jurisprudența CEDO (*Kononov c. Letoniei*).

Principiul enunțat de Comisia de Drept Internațional va fi reluat în Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor contra umanității, adoptată de ONU în 1968 (Rezoluția 2391/XXIII). Conform Convenției, la care România a aderat la 30 iulie 1969, oricare ar fi data la care au fost comise, crimele contra umanității, indiferent dacă sunt comise în timp de război sau în timp de pace (...) sunt imprescriptibile „chiar dacă aceste acte nu constituie o violare a dreptului intern al țării în care au fost comise” (pct. b).

Formulările dreptului internațional induc corelarea dintre imprescriptibilitate și retroactivitate. Astăzi, retroactivitatea pentru crime de război, crime împotriva umanității și genocid reprezintă un reper ferm a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului (pentru un tur de orizont asupra problematicii, vezi cauza *Kononov c. Letoniei*¹⁷).

Dreptul internațional subliniază, în particular, responsabilitatea oficialilor și a agenților statului care au decis sau au participat direct la crime împotriva umanității. O întrebare relevantă pentru instanțe este dacă inculpații înțelegeau natura faptelor și puteau să prevadă că vor condamnați pentru astfel de infracțiuni. În particular, persoanele care desfășoară o activitate profesională trebuie să manifeste un grad înalt de precauție atunci când își îndeplinesc atribuțiile, inclusiv să-și evalueze cu deosebită grijă riscurile.¹⁸ Poziția avută de Marin Pârvulescu și Vasile Hodiș în sistemul represiv al Securității și statutul lui Tudor Postelnicu, de ministru de Interne, le impunea cunoașterea în detaliu a obligațiilor constituționale și internaționale, inclusiv ratificarea de către România a Convenției asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor contra umanității,

În loc de concluzii

A face dreptate în cazul uciderii lui Gheorghe Ursu este un test cheie pentru emanciparea României postcomuniste de trecutul ei. Dreptatea prin justiție se face folosind legi și circumscriind adevărul juridic. Într-o societate care are de reparat tragediile trecutului, este esențial ca interpretarea și aplicarea legii, și semnificarea probelor, să fie călăuzite de „spiritul dreptății”. Tema nu este desigur doar a jurisdicțiilor de tranziție. Un curent major al dreptului, și deloc recent, vede în realizarea dreptății obiectivul principal al legii,

16 Consiliul Europei a adoptat în anul 1974 Convenția privind imprescriptibilitatea crimelor împotriva umanității și a crimelor de război, la care România a aderat în anul 1999. Sfera ei de cuprindere este Convenția pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid, Convenția de la Geneva și încălcări similare ale legilor războiului în vigoare.

17 Instanțele letone au folosit în acest proces și prevederea Codului penal din 1999, art. 34 §1: „Oricine execută un ordin sau o directivă infracțională poate fi exonerat de răspundere pentru fapta sa doar dacă nu avea cunoștință de caracterul ei penal și dacă acest caracter nu era evident. Totuși, chiar și în astfel de cazuri, se va angaja răspunderea penală pentru crime împotriva umanității și împotriva păcii, pentru crime de război și pentru genocid” (Diana Botău, *Aplicarea dreptului internațional în sistemul Convenției europene a drepturilor omului: cazul Kononov*, Editura Hamangiu, București, 2013).

18 *Pessino c. Franței*, 10 octombrie 2006.

idealul și scopul spre care tinde Dreptul.¹⁹

S-au spus cuvinte memorabile despre autoritatea dreptății asupra Dreptului.²⁰ Experiența noastră, urmărind procesul în cei 30 de ani de când familia Ursu l-a deschis împotriva tortionarilor, ne spune că aplicarea legii fără să fie condusă de sentimentul dreptății este oarbă și periculoasă.

Gabriel Andreescu

¹⁹ „Dreptatea este ceea ce au de căutat avocații, dreptatea este ceea ce ar trebui să aducă judecătorii. « Legea » nu este altceva decât un set de instrumente - în mod cert complex și solicitant intelectualmente” (Anthony D’Amato, ”On the Connection Between Law and Justice Anthony D’Amato”, 2011 - <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/facultyworkingpapers/2>).

²⁰ „Spiritul și nu forma legii este cel care menține dreptatea în viață”, obișnuia să spună judecătorul Earl Warren. În perioada în care Warren a condus Curtea Supremă a Statelor Unite (1953-1969) s-a produs o considerabilă extindere a drepturilor și libertăților civile și a puterii judecătorești. Sau iată un citat din Gloria Marie Steinem (feministă și activistă socială americană care la cumpăna anilor 1960-1970 a fost recunoscută drept o adevărată lideră a mișcării feministe americane): „Dreptul și dreptatea nu sunt întotdeauna aceleași. Când nu sunt, distrugerea legii ar fi primul pas ca să schimbăm situația”.